Skånska Krigen

1644 - 1679

Skånska krigen 1644 - 1679

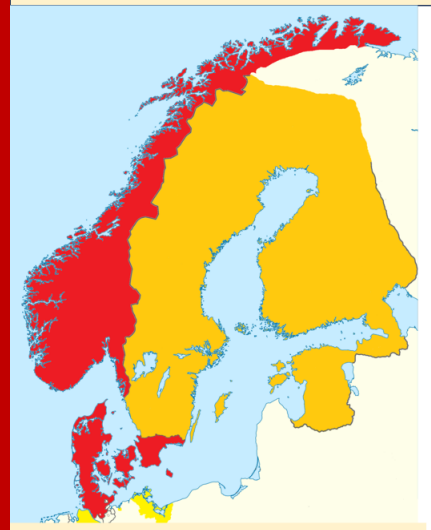

Danmark-Norge (rött) och Sverige (gult) innan Karl X Gustavs danska krig

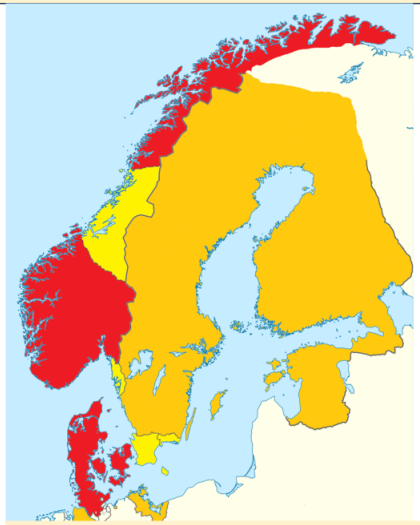

Freden i Roskilde (1658): Sverige får Skåne, Blekinge, Bohuslän, Bornholm och Trondheim

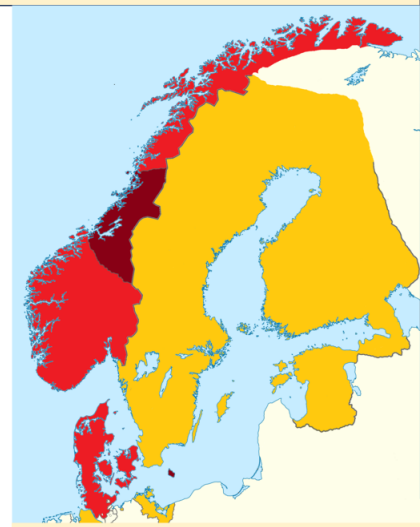

Freden i Köpenhamn (1660): Danmark får tillbaka Bornholm och Trondheim

Skånska krigen 1644 - 1679

Skånes återgång till ett gränslandskap mellan resterande delar av Danmark och Sverige blev betydelsefullt under dansk-svenska konflikter under 1600-talet. Det första i serien av krig som utkämpades i Skåne under 1600-talet var Horns krig (1644–1645) vilket mer eller mindre utgjordes av straff- och plundringsexpeditioner utförda av den svenska armén. Särskilt västra Skåne härjades och skadorna som orsakades tog flera decennier att reparera. Minnet av Horns krig utnyttjades under senare konflikter av den danska centralmakten för att uppmuntra lokalt motstånd mot svenskarna.

Medan Sverige stärktes och växte till en stormakt i och med det långa trettioåriga kriget (1618–1648) försvagades Danmark. 1654 ärvdes den svenska kronan av Karl X Gustav, känd för att vara ambitiös och för att föredra militära lösningar. Detta oroade Danmark och den 5 juni 1657 tog Fredrik III av Danmark chansen att förklara krig mot Sverige samtidigt som Karl X Gustav var upptagen med ett krig i Polen. Den svenska armén tog sig snabbt från Polen, genom Tyskland, till den danska gränsen. Från juli till oktober belägrades den danska fästningen Frederiksodde.

Den lyckade stormningen av Frederiksodde gav de svenska styrkorna fri tillgång till Danmarks hjärtland. Under vintern trotsade Karl X Gustav havet och skickade armén över det istäckta vattnet till de danska öarna. Fyn ockuperades i januari på mindre än ett dygn. Under februari genomfördes det våghalsiga tåget över Bält, där kungen och delar av armén tog sig över till Själland.

Skånska krigen 1644 - 1679

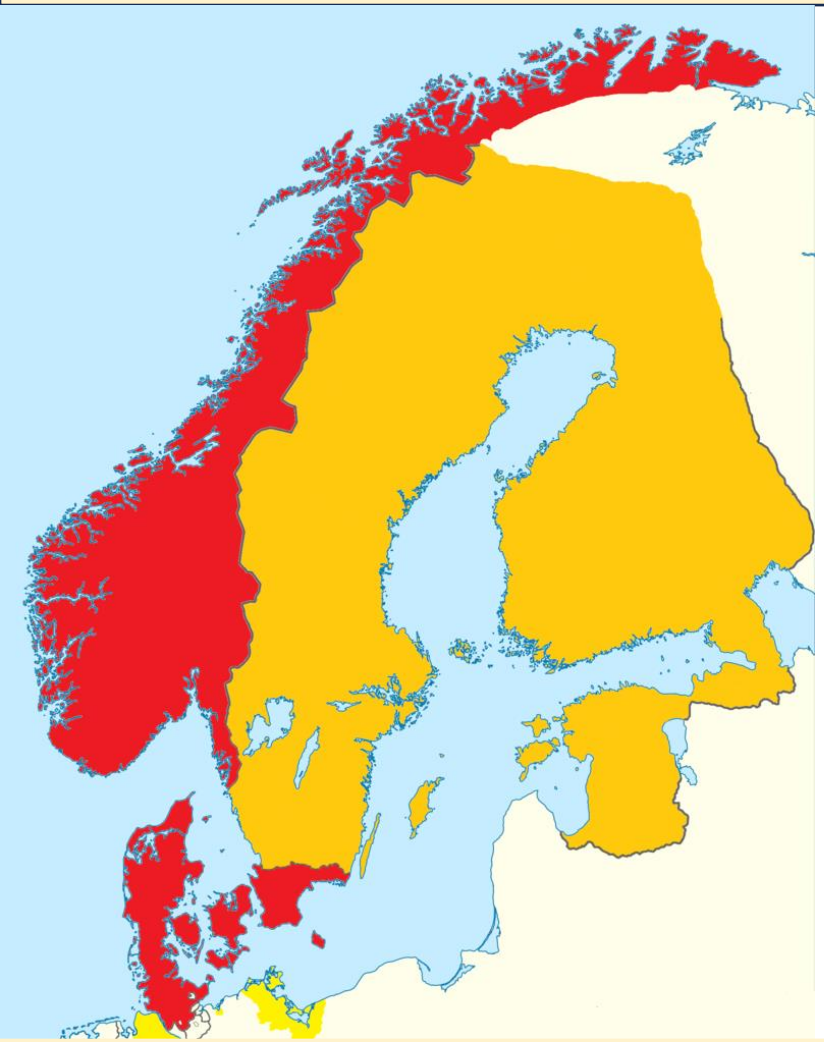

Danmark-Norge (rött) och Sverige (gult) innan Karl X Gustavs danska krig

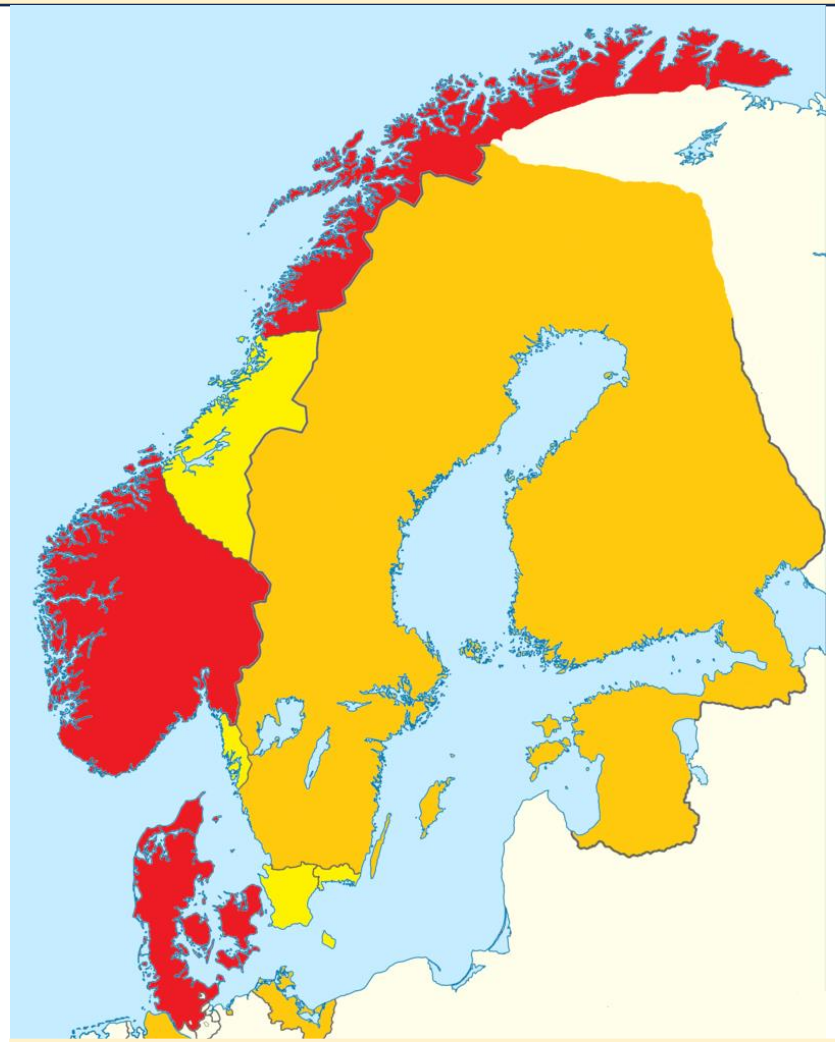

Freden i Roskilde (1658): Sverige får Skåne, Blekinge, Bohuslän, Bornholm och Trondheim

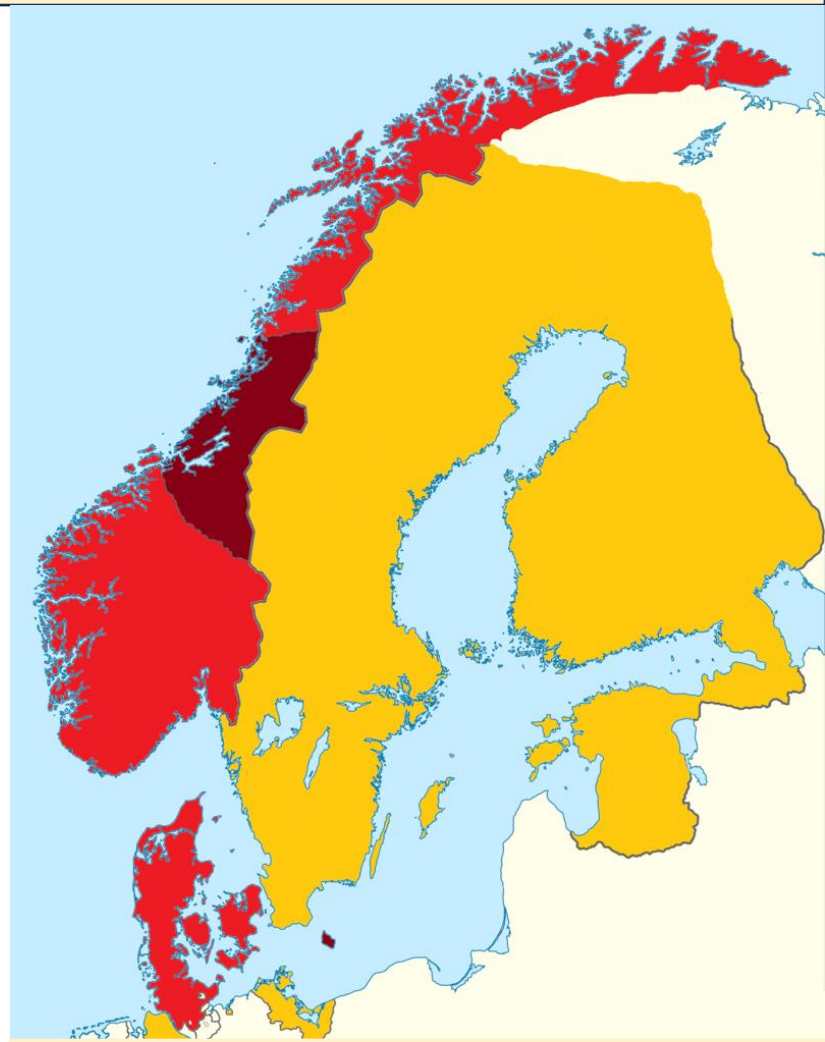

Freden i Köpenhamn (1660): Danmark får tillbaka Bornholm och Trondheim

Slaget vid Borst

Slaget vid Borst utkämpades vid Borstbäcken, norr om Vombsjön, den 25 mars 1644 under Horns skånska krig. Striden stod mellan en svensk provianteringsexpedition, en kavalleritrupp på 300 man ledd av generalmajor Hans Wachtmeister, och ett uppbåd av ungefär 500 bönder från Färs härad utrustade med liar och yxor. Den svenska truppens mål var att röva proviant och foder på Bjärsjölagård och Övedskloster till den svenska huvudtruppen, som var förlagd i Lund.

Svenskarna märkte att de var väntade, gjorde de en kringgångsmanöver och anföll bondeuppbådet i ryggen. Efter en omfattande strid erövrade svenskarna böndernas kanoner, vann en klar seger och dödade alla bönderna.

Sverige intog Bornhom

Under kriget 1645 intogs Bornholm av den svenske generalen Carl Gustaf Wrangel (Bornholm var denna gång svenskt 17 juni till 31 oktober).

Som kommendant på ön insattes en överstelöjtnant John Bordon, en av de många skottar som under trettioåriga kriget tjänade i svenska armén. Snart därefter slöts freden i Brömsebro, enligt vilken Bornholm skulle återlämnas till Danmark.

Men det dröjde ännu några månader innan ön togs i besittning av danska myndigheter, och under tiden hann Bordon med att utkräva olagliga skatter.

Då bönderna inte var villiga att erlägga skatterna skickade han ut dragoner som fängslade och misshandlade de trilskande.

John Bordon

John Bordon (fl.1624-1659), svensk soldat och adelsman, föddes i Skottland. Han var en ättling till det skotska huset Burdon av Feddall eller Pitfodels, men hans föräldrars identitet är fortfarande osäker. Han inträdde **i svensk militärtjänst 1623** och tjänstgjorde först i James MacDougalls regemente 1629 till 1630 och senare som löjtnant i Donald Mackays regemente 1632. Det saknas information om var han befann sig under de följande tio åren även om han var **överstelöjtnant i James Kings regemente i september 1638**.

Bordon blev uppenbarligen väl mottagen i Sverige då han 1643 adlades och introducerades till Svenska Adelshuset. **Under det svensk-danska kriget 1645 tjänstgjorde han som kommendör för Hammerhusgarnisonen på Bornholm.** Kammarkollegium hänvisar till en överstelöjtnant Johan Burdon den 3 december **1645** och den 2 januari **1646** bekräftade riksrådet honom som överstelöjtnant vid ett värnpliktigt Dalregemente, även om han **1647** blev ordinarie överste för samma regemente, och behöll denna rang till sin pensionering.

När han bestämde sig för att **avgå från militärtjänsten 1659** fick han ett kungligt landstipendium från kung Karl X. Han fick också ett **resekort den 15 augusti 1660** för att återvända till Skottland Bordon **gifte sig med Regina Sinclair**, dotter till den skotske soldaten Francis. Sinclair och Johanna Sutherland. De fick tre söner och flera döttrar.
Två av hans söner, Gustav och Johan tog också militärtjänst. **Det är inte känt när han dog.**

Horns krig 1644 - 45

Under kriget mot Danmark 1644 anföll Gustaf Horn Skåne och erövrade hela landskapet förutom Malmö och Kristianstad. År 1645 påbörjades en belägring av Malmö, som dock avbröts genom freden i Brömsebro. Detta krigsföretag har kommit att kallas "Horns krig".

Horns krig kallas det fälttåg i Torstensons krig som utspelades i Skåne och leddes av Gustaf Horn. Under kriget mot Danmark 1644 inföll Gustaf Horn i Skåne. Med en armé på ca 11 000 man gick han den 14 februari in från Småland och erövrade hela landskapet utom Malmö och Kristianstad.

Planen var att Horn skulle besätta Skåne, medan Lennart Torstensson skulle infalla i Danmark för att besätta öarna. De skulle därefter mötas på Själland och slå Danmark i grunden. Skåne försvarades av mycket illa utrustade danska styrkor under befäl av Ebbe Ulfeldt.

Bornholms vederlagsgods överlämnades till Sverige som ersättning för Bornholm vid freden i Köpenhamn 1660.

Vid freden i Roskilde 1658 tillföll Bornholm Sverige. Invånarna på ön gjorde emellertid uppror, befriade sig från svenskarna och överlämnade ön i gåva till den danske kungen. Vid freden i Köpenhamn fick Danmark tillbaka Bornholm, men den danske kungen blev tvungen att ge ekonomisk ersättning till Sverige. Det skedde genom att 18 adelsgods i Skåne löstes in från sina tidigare ägare och överlämnades till Sveriges kung.

De gods som tillföll svenska kronan var Lillö, Udderup, Svabesholm, Tunbyholm, Östra Ingelstad, Smedstorp, Onslunda, Gyllebo, Gladsax, Lövestad, Månstorp, Flyinge, Billesholm, Tomarp, Dragesholm, Vollsjö, Legeved och Hörby gård i Blekinge.

Förutom dessa gods tillföll även andra gods svenska kronan när danska adelsfamiljer flydde Skåne. Till exempel beslagtogs Bosjökloster, Torup och Herrevadskloster när Corfitz Ulfeldt lämnade Sverige.

Bornholms Vederlagsgods

Bornholms Vederlag 1660 / 18 skånegårdar

1661 och några år fram åt måste Fredrik III gottgöra de skånska adelsmän som avstått herrgårdar i Skåne. Detta har tidigare obetydligt uppmärksam mats i svensk historieskrivning, men jag skall försöka visa att bytena blir i stort sett ett nollsummespel för de involverade adelsmännen. Förlusten fick den danska kronan själv stå för.

Vad var Bornholm värt?. Vad skulle vederlaget bestå av? Låt oss innan vi går in på diskussionen och ställningstagandena under den knappt månadslånga forhandlingsperioden helt kort se på några relevanta fakta kring Bornholm. Ön, som till ytan är 1/18 av Skånes, hade vid 1600-talets mitt cirka 8000 invånare. Ett demografiskt bakslag hade inträffat kort före krigen i form av pestens härjningar. Särskilt de små städerna, sådana som Nexö, Gudhjem och Åkirkeby, drabbades mycket svårt. Till skillnad från övriga Danmark saknade ön landsbyar. Bondgårdarna var ensam gårdar och antalet tiondegivare, decimanter, uppgick enligt Lunds stifts Landebok till cirka 900 omkring Numerären var ungefär densamma Ifråga om gårdar nas jordnatur intar Bornholm en särställning. Omkring 700 eller cirka 75% av gårdarna var jordegna, dvs. brukades av självägande bönder. I Skåne var motsvarande siffra 8% på 1650-talet. Resten var huvudsakligen kronans gårdar, indragna från kyrkan efter Det har i den historiska litteraturen om Bornholm ständigt upprepats att adelshuvudgårdar och adelsbönder inte har funnits där under tidigmodern tid. Skåne var nämligen Nordens på huvudgårdar rikaste provins med cirka 140 st vid dansktidens slut och med ett jordinnehav i adelns hand på mer än 50%.

Landskrona erövras av Danmark 1676.

Kristianstad erövras av danskarna 1676.

Halmstad
Svensk seger
1676

Slaget vid Landskrona.
1677
Svensk seger

Slaget vid Köge bukt.

Befälhavare och ledare

Karl X Gustav

Sverige Carl Gustaf Wrangel

Sverige Gustaf Otto Stenbock

Sverige Erik Stenbock

Sverige Per Brahe d.y.

Svenska befälhavare i skånska kriget

Rutger von Ascheberg

Nils Bielke (1644–1716)

Lorentz Creutz d.ä. (amiral)

Erik Dahlbergh

Johan Gyllenstierna

Karl XI

Martin Schultz

Ebbe Uhlfeldt

Befälhavare och ledare

Danmark Fredrik III

Danmark Ulrik Frederik Gyldenløve

Danmark Iver Krabbe

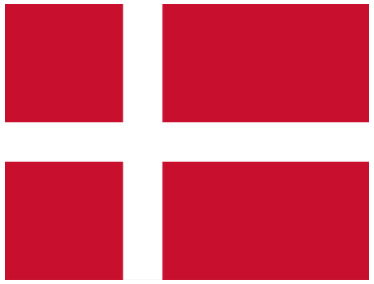

Danmark Axel Urup

Danmark Anders Bille †

Danska befälhavare i skånska kriget

Christian V

Ulrik Frederik Gyldenlöwe

Niels Juel

Cornelis Tromp

Carl von Arenstorff

Friedrich von Arenstorff

Hans Wilhelm von Meerheim

Herman Franz von Schwanewedel

Karl X Gustavs första danska krig (1657–1658) var ett krig mellan Sverige och Danmark med Holstein som allierad på svensk sida. När kriget bröt ut 1657 var Sverige redan inblandat i ett krig i Polen samt ett krig mot Ryssland. Sverige var därför mycket svagt vilket föranledde att Danmark anföll Sverige. Kriget slutade med svensk seger efter det avgörande tåget över bält vilket resulterade i den för Sverige mycket förmånliga freden i Roskilde.

Ägde rum	1 juni 1657–26 februari 1658
Plats	Danmark, Sverige, Bremen-Verden
Resultat	Svensk seger
Casus belli	Danmark angriper Sverige
Territoriella ändringar	Freden i Roskilde 1658

Danmark avträder Skåne, Blekinge, Halland, Bohuslän, Trondheims län och Bornholm till Sverige

Skånska krigen 1644 - 1679

År 1675 förklarade både det Tysk-romerska riket och Nederländerna krig mot Sverige. Även Kristian V av Danmark gick med i kriget och hoppades utnyttja det för att återta Skånelandskapen. Under det skånska kriget landsteg Kristian och den danska armén vid Råå utanför Helsingborg i juni 1676 och lyckades snabbt återta hela Skåne förutom Malmö. Den danska armén fick starkt stöd av lokalbefolkningen i Skåne och Kristian V hyllades av många skåningar som en befriare.

Freden i Roskilde 1658 hade stadgat att Skåne skulle behålla sina gamla privilegier och lagar men under tidigt svenskt styre hade nyinflyttade svenskar favoriserats på bekostnad av lokalbefolkningen och danska adelsmän som lämnade landskapet fick sin egendom och sina gods konfiskerade.

I Skåne hade det danska styret därför börjat glorifieras och vissa började på landsbygden på eget bevåg bedriva gerillakrigföring mot Sverige, så kallade snapphanar. Snapphanarna uppmuntrades av Danmark och rekryterades under kriget. Den danska krigslyckan vände i och med den svenske kungen Karl XI:s seger vid slaget vid Lund den 4 december 1676, ett av de blodigaste slagen i Nordens historia.

Efter slaget blev båda sidors positioner mer eller mindre fastlåsta. Fred uppnådes med hjälp av utländsk medling år 1679, utan några ändringar på den dansk-svenska gränsen som fastslagits 1660.

Skånska krigen 1644 - 1679

Det danska cessionsbrevet gällande avträdelse av Skåne till Sverige, 1658.

Skånska krigen 1644 - 1679

På Själland möttes svenskarna snabbt av en förhandlingsdelegation och den 26 februari 1658 skrev parterna under freden i Roskilde. Fredsfördraget efter Karl X Gustavs första danska krig blev en storslagen framgång för Sverige och det värsta i Danmarks historia. Skåne, Blekinge, Bornholm, Bohuslän och Trondheim blev alla svenska. Halland, vilket 1645 hade lånats till Sverige på en överenskommen period på 30 år, bekräftades som permanent svenskt.

Den 5 augusti 1658, mindre än sex månader efter freden, chockerade Karl X Gustav omvärlden när han återigen anföll Danmark, i strid med fredsöverenskommelserna. Kungen hoppades på att fullständigt erövra Danmark. Svenskarna belägrade snabbt Köpenhamn men flera europeiska stater slöt upp bakom Danmark, bland annat Nederländerna som försåg den danska huvudstaden med förstärkningar och förnödenheter.

Ett försök att storma Köpenhamn misslyckades i februari 1659 och efter att Karl X Gustav plötsligt dog i lunginflammation den 13 februari 1660 avslutades hans andra danska krig. Freden i Köpenhamn den 27 maj 1660 återlämnade Trondheim och Bornholm till Danmark men Skånelandskapen förblev svenska.

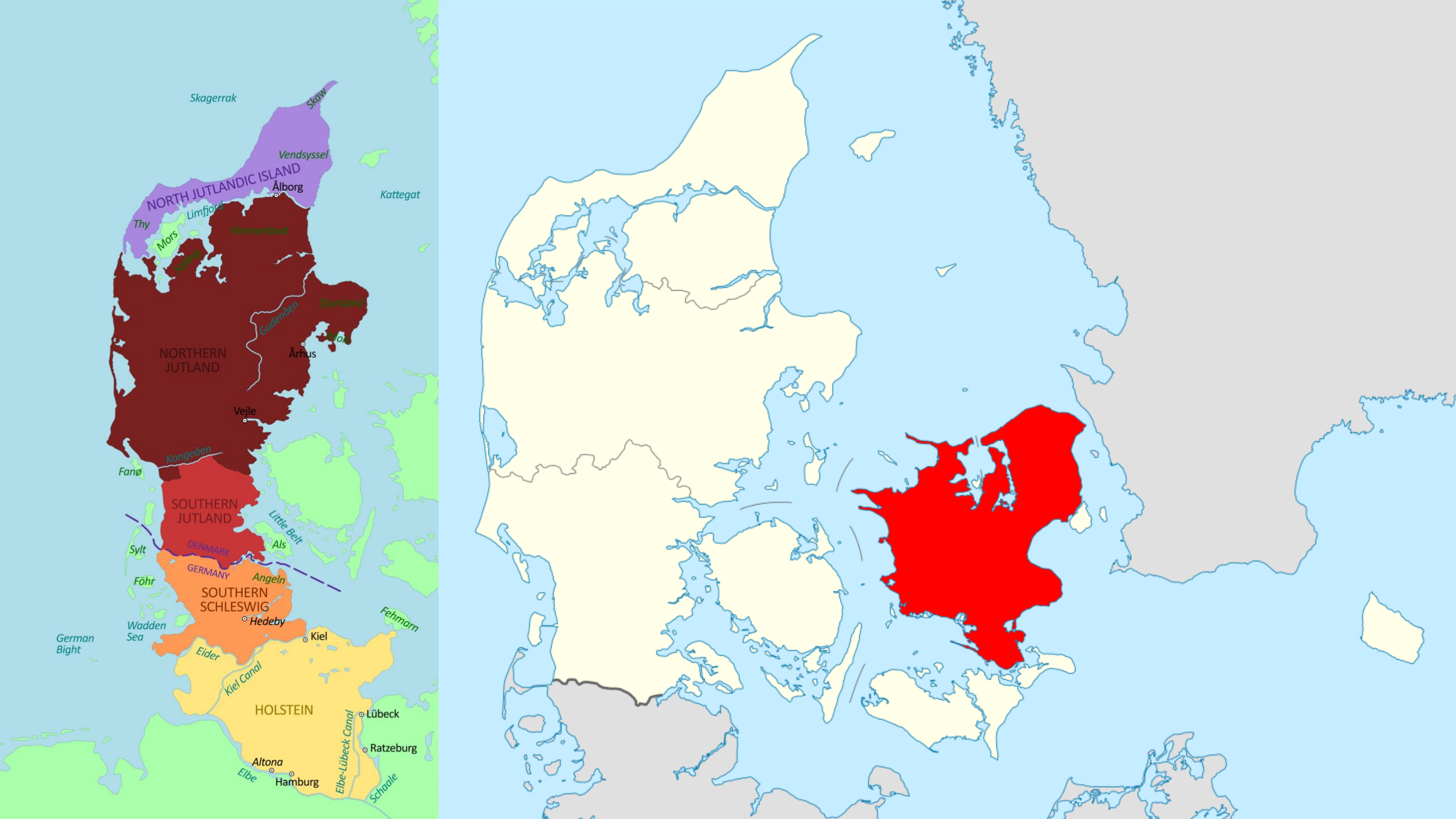
Skagerrak
Skaw
Vendsyssel
NORTH JUTLANDIC ISLAND
Ålborg
Kattegat
Limfjord
Thy
Mors
Himmerland
Salling
Djursland
Gudenåen
Mols
NORTHERN JUTLAND
Århus
Vejle
Kongeåen
Fanø
SOUTHERN JUTLAND
Little Belt
Als
Sylt
DENMARK
GERMANY
Angeln
Föhr
SOUTHERN SCHLESWIG
Hedeby
Fehmarn
Wadden Sea
German Bight
Kiel
Eider
Kiel Canal
HOLSTEIN
Lübeck
Elbe-Lübeck Canal
Ratzeburg
Altona
Elbe
Hamburg
Schaale

Danmark ockuperade Gotland

Danmark hade under våren 1676 ockuperat Gotland och ville nu även ta tillbaka Skåne. Tillsammans med holländska skepp väntade de in svenska flottan söder om Bornholm. Den svenska flottan seglade söderut med nära 30 örlogsskepp och lika många brännare och ombyggda handelsskepp, för att förhindra invasionen. Närmare 12 000 man var ombord med 2 200 kanoner. De största fartygen var Kronan och Svärdet.

Det första slaget stod söder om Bornholm, men när den danska flottan fick förstärkningar av den holländska, beslöt svenskarna att dra sig norrut. Ett ödestiget slag utkämpades därefter söder om Öland. Det ledde till slaget vid Öland 1 juni 1676. De svenska skepp som inte gick under drog sig tillbaka till Stockholms skärgård.

Danskarna vann striden och intog Skåne med 14 000 soldater en månad senare. I slutet av samma år stod det blodiga slaget vid Lund, mellan danskar och svenskar.

Slaget vid Lund 4 december 1676

Slaget vid Lund var ett fältslag under skånska kriget som stod den 4 december 1676 i ett område norr om staden Lund i Skåne. Striden stod mellan den invaderande danska armén bestående av ungefär 13 000 soldater under Kristian V och den svenska armén bestående av ungefär 8 000 soldater under Karl XI. Det är ett av de blodigaste slag som stått på nordisk mark. Förlusterna var cirka 70 procent på båda sidorna, 9 000 danska soldater och 5 000 svenska.

I början av november var den danske kungen och hans armé förlagda vid Skälshög nära Lund, söder om Kävlingeån. Danskarna kontrollerade alla flodövergångar, och den svenska armén tvingades att slå läger vid Lilla Harrie, norr om ån.

FÖRLUSTER SVERIGE		FÖRLUSTER DANMRK
8 000 man: 2 000 fotsoldater 6 000 ryttare 12 kanoner	Styrka	13 000 man: 6 300 fotsoldater 6 000 ryttare 56 kanoner
5 000: 2 500–3 000 döda 2 000 sårade 70 tillfångatagna	Förluster	9 000: 6 000 döda 1 000 sårade 2 000 tillfångatagna

Kriget slutade 1679

Kriget slutade på alla fronter 1679. Frankrike slöt å Sveriges vägnar fred med Danmark genom freden i Fontainebleau den 24 augusti 1679. För att bevara Sveriges prestige slöts även fred med Danmark i Lund den 27 september 1679. Freden i Lund bekräftade de villkor som Frankrike dikterat för Danmark i Fontainebleau. Freden lämnade Sveriges gränser intakta och även de tyska provinserna fick i allt väsentligt behållas. Detta tack vare bundsförvanten Frankrike som genom kriget stärkt sin position och vägrade acceptera mer än marginella landförluster för Sverige.

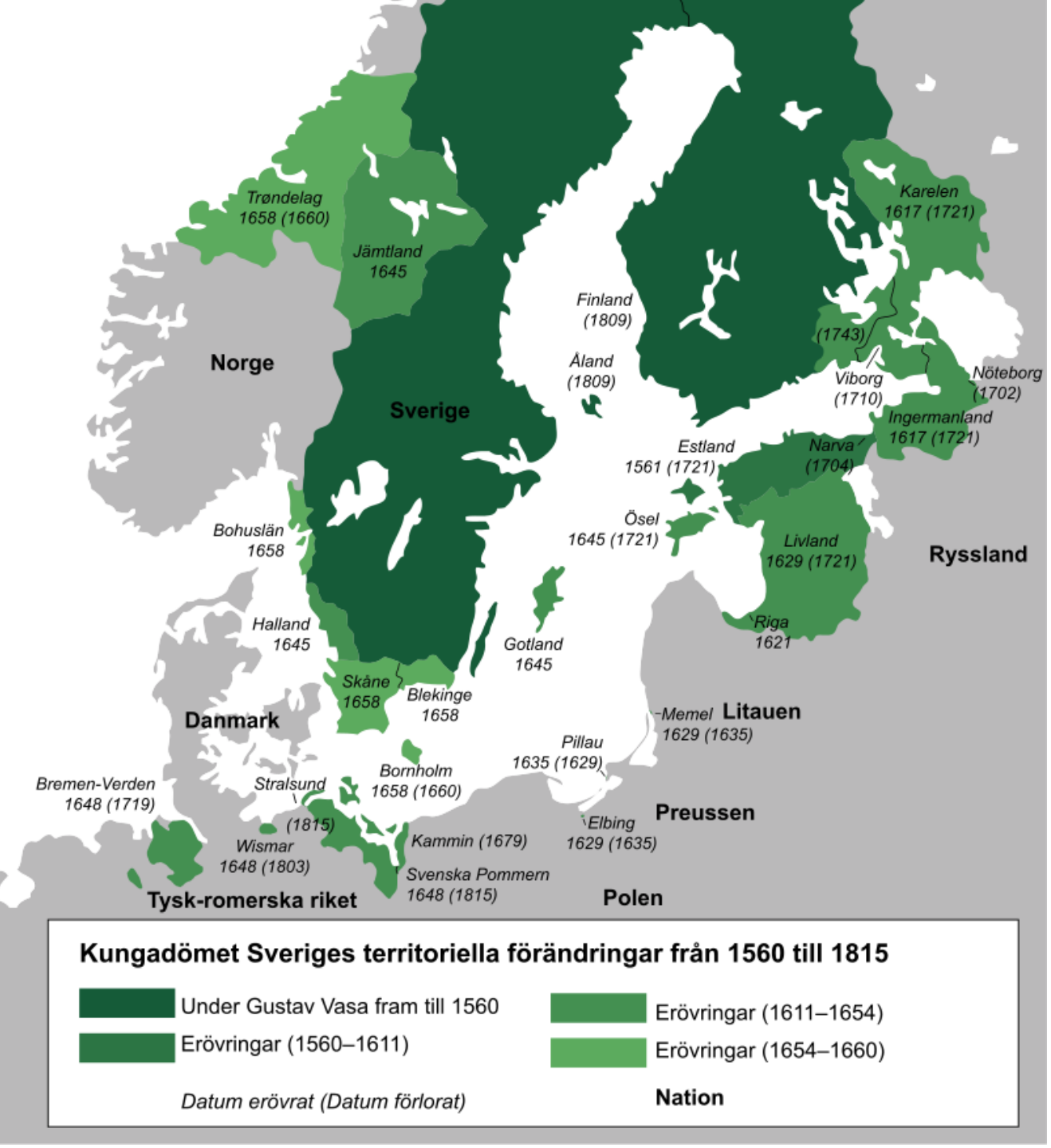
Trøndelag
1658 (1660)
Jämtland
1645
Karelen
1617 (1721)
Finland
(1809)
(1743)
Åland
(1809)
Viborg
(1710)
Nöteborg
(1702)
Norge
Sverige
Ingermanland
1617 (1721)
Estland
1561 (1721)
Narva
(1704)
Bohuslän
1658
Ösel
1645 (1721)
Livland
1629 (1721)
Ryssland
Halland
1645
Gotland
1645
Riga
1621
Skåne
1658
Blekinge
1658
Memel
1629 (1635)
Litauen
Danmark
Pillau
1635 (1629)
Bremen-Verden
1648 (1719)
Stralsund
(1815)
Bornholm
1658 (1660)
Preussen
Elbing
1629 (1635)
Wismar
1648 (1803)
Kammin (1679)
Svenska Pommern
1648 (1815)
Tysk-romerska riket
Polen
Kungadömet Sveriges territoriella förändringar från 1560 till 1815
Under Gustav Vasa fram till 1560
Erövringar (1560–1611)
Erövringar (1611–1654)
Erövringar (1654–1660)
Datum erövrat (Datum förlorat)
Nation

Ljusgröna områden
överlämnades till Sverige,

randiga områden
överlämnades till Sverige
men blev åter danska vid
Freden i Köpenhamn 1660.

Halland (turkos) var sedan
tidigare överlämnat till
Sverige på 30 år men blev
nu permanent svenskt.

Danskt
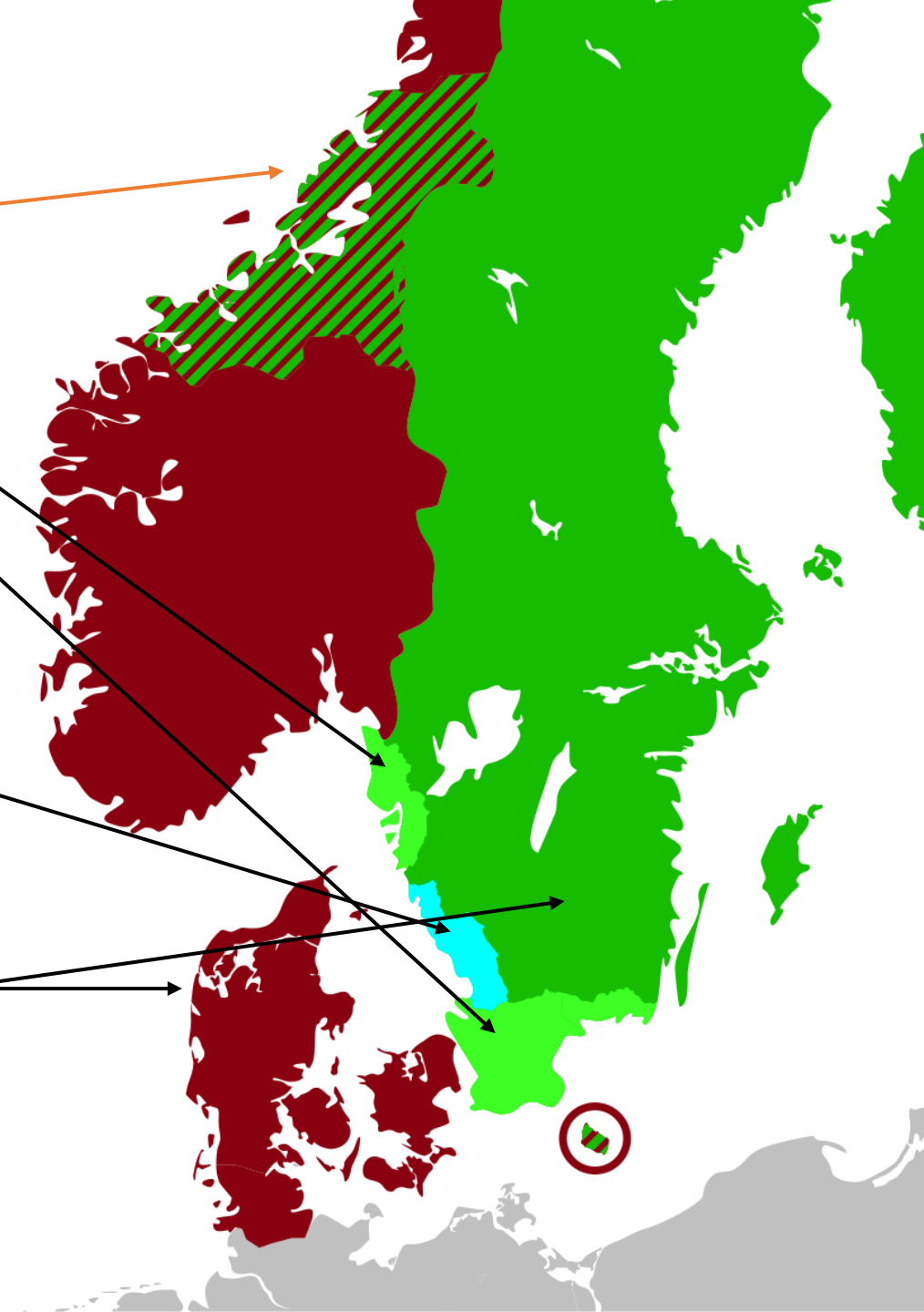
Svenskt